

מלאכות של פעם

בימים ההם הייתה רק דרך אחת לעשות כל דבר. דרך אחת לעבוד בטוריה ודרך אחת לקצור בחרמש. וילד שהיה נכנס בשער החיים היה לומד את הדרך הנכונה. שמוליק היה יתום. אביו מת מצרות ואחיו במלחמת השחרור. הוא בעצמו היה ילד רע. יום אחד זרקו אותו מבית הספר וזה היה נראה לכולנו דבר נורא. התאספנו ליד שער ביתו לנוד לו ולנחמו. הוא התעשת ואמר: לקצור אני יודע, לחרוש אני יודע, לחלוב אני יודע, אין דבר אסתדר. ואכן יצא ממנו נהג באגד. לקצור היו לומדים מחופשי ואני זוכר את עצמי עוצר את העגלה ליד שדהו ומסתכל היטב כדי ללמוד את התנועה הנכונה. רק אצלו היה החרמש מגלח את התלתן באופן שכל הגדמים היו שווים בגבהם וקצרים ככל האפשר.

בית בהמשכים

את הבית שלנו בנינו בהמשכים. בהתחלה חדר אחד מטבח קטן מקלחונת ובית שימוש בחוץ. לפני שחזרתי מהקיבוץ נוסף חדר וכך היו לנו חדר שבו גרו אבא ואמא חדר שבו גרתי אני ומטבח שבו גר קפלן. קפלן היה יהודי אמריקאי חולה סרטן. בהתחלה היה כנראה דייר ממש לקראת הסוף אמא כנראה ריחמה עליו. בית שימוש בחוץ איך? הייתה תבנית מיוחדת לדבר לשימוש כל הכפר. יצקו בתבנית הזו בטון והייתה מתקבלת פלטת שבה נטבעו מקום לשתי רגליים וחור. חפר אבא באדמת החול בור. בור עמוק מקומת איש. כרת בחורשה שני עצי אקליפטוס, הניחם משני צידי הבור שם מעליהם את הפלטה ובה החור. מעל כל אלה העמיד ביתן קטן מפח גלי שהכין מראש. המשתמשים היו נכנסים בדלת הפח כורעים אל מול החור עושים מה שעושים, יום אחר יום, עד שנתמלא הבור. כשהיה מתמלא היה אבא לוקח את האת בוחר מקום אחר בחצר וחופר לנו בור אחר. וכך היה הדבר חוזר עד שלא משאר מקום בחצר. אבל אז אבא הוסיף לבית מקלחת בית שימוש וחדר כביסה. כשנולד אחי אורי נוסף לנו חדר המגורים הגדול. גם אותו בנו בהמשכים ושם גם אני השתתפתי ולכן אני כבר זוכר. בית (וגם חדר) היו בונים מבלוקים של בטון, בלוקים עושים מזיפיף מלט חול ומים. ראשית היו באים הגמלים (של חומה או חופשי). על דבשת כל גמל אוכף האוחז מצידו האחד ארגז ומצדו השני ארגז תואם. כאשר מצרפים גמל לגמל מתקבלת אורחת גמלים על הגמל הראשון יושבים חומה או חופשי מעכשיו נגיד חופשי). חופשי היה נוהג את האורחה לכוון הים וכאשר היה מגיע לשם היה מחפש במקום שבו היבשה נושקת לים, סימנים של זיפיף. זיפיף זה צֶבֶר של חלוקי אבנים קטנטנים מעורבים בצדפים שבורים ושלמים וקצת חול. היום כמעט ואין זיפיף וגם החול חסר. למה אין? בגלל הסכר. בימים עברו היה נהר הנילוס היורד מרמת אתיופיה וסודן, סוחף בדרכו את אדמת ההרים, ובה טין (הדק מן הדק), חול (הפחות דק) ואבנים, במורד הנהר. מידי שנה היה הנהר עולה על גדותיו ומציף את רצועות המישור אשר משני צדדיו. שם היה נשאר הטיין ומטייב את אדמת מצרים שהייתה אחת הארצות הפורייות בעולם. כך היה ליוסף תבואה לאגור במחסניו ולמצרים מזון לעת רעב. את יתר הטיין את החול הדק והעבה והאבנים הקטנות היה הנה ממשיך וגורר עד שמגיע לים. ושם במיפגש שבין הים לנהר היה הרוב שוקע ויוצר את הדלתא, משולש גדול של אדמה שטוחה ונמוכה

שבתוכה היה הנהר חותר לו דרך אל הים. לא דרך אחת אלא מניפה של דרכים, כלומר נהרות הנשפכים אל הים. הדלתא הייתה אז וכנראה גם היום "כל טוב מצרים". אדמה שטוחה פוריה, מטוייבת שנה שנה בידי הנהר שבה חיו ועיבדו את אדמתם המונית פלחים והגמוסים שלהם גם. את שאריות החול והאבנים היה הים גורר ממקום למקום ותוך כך טוחנם זה בזה עד שהם הופכים לזיפזיף אשר הצטבר ליד החוף בכפר ויתקין.

כך היה מעולם, אבל עכשיו לא עוד! בשנות החמישים בנו הרוסים, במתנה למצרים אשר אך יצאו לעצמאות, סכר ענק אשר נחשב אז לגדול בעולם סכר אסוואן. הסכר סימל אז את יכולתם של המדוכאים להשתחרר, לא רק מעולן של האימפריות, אלא גם מעולם של איתני הטבע. היום הוא נמשל למגדל, מגדל בבל הקורא תיגר על אלוהי הסביבה. הסכר עצר את המים במעלה מצרים ונוצר אגם ענק המשתרע לתוך סודן. באגם שוקעים הטיין, החול והאבנים ובמורד הנהר זורמים רק מים צלולים. מאז החול והזיפזיף אינם מגיעים לחוף. והים בכפר ויתקין הולך ומתקרב אל מצוקי הכורכר נוגס בתחתיתם ומפיל את תיקרתם. סלעי הענק מתדרדרים אל החוף, המצוק נסוג מפני הים ועוד מעט יגיע עד לבית, העומד על הצוק וימוטט אותו בחזרה אל תוך הים ממנו קם. אתה שואל עצמך למה הם עשו את כל זה? והתשובה היא: בגלל החלום. שבע השנים הטובות ואחריהן שנים רעות זוכרים? אז היה יוסף אוגר תבואה במחסניו היום אוגרים המצרים את המים בסכר אסוואן. אבל איך היה אומר אבא "אין רע בלי טוב" כנראה שגם להיפך. והיום אנו קונים במצרים מה? לא תאמינו חול.

פתחנו בבנין בית וסיימנו בהתערערות הסדר בעולם, נחזור לבניין הבית וגם לים. חברנו חופשי איש גבה וגרום. בכפר היו לוחשים שהוא לא יהודי כמו כולנו, אלא גוי סובוטניק (כת של גויים שומרי שבת שחיים ברוסיה וחלקם היגרו לארץ). חופשי עלה לארץ מרוסיה כמו הורינו אבל הוא היה אחר. לאחרות שלו היו שני צדדים" מן הצד האחד הוא ובני משפחתו לא היו אנשי דיבורים וגם לא למדנים גדולים, הם היו אנשי עבודה. בנו אריה למד איתי בבית ספר תיכון, אחרי שנשאר חמש פעמים באותה כיתה. גם הוא היה גבוה גרום וחזק ובחגים, כשהים היה חם וחלק, הייתי יוצא עמו לשחיות ארוכות קרוב לאופק מכפר ויתקין למכמורת. מן הצד השני חופשי היה היחידי בכפר שהיה איכר בן איכר. אם רצית לדעת איך עושים את זה, היית מסתכל עליו. יתר חברי הכפר שהיו בני חנוונים מלמדים או רוכלים הסתכלו בו בעובדו בהערצה מסותרת. מה שמעניין הוא שהידע שהביא איתו האיכר בן איכרים מערבות האדמה השחורה שעל גדות הדון, לא צלח כל-כך בחקלאות החול והחמרה אשר צמחה על גבעות החול שבין זיכרון לראשון לציון. בלית ברירה עבר חופשי לחרות זיפזיף וחול. רכש אורחת גמלים ואת חפירה והיה רוכב הלוך וחזור בין הים לכפר. וכך היה עובד: הוא היה נוהג את גמליו לים, רוכב לאורך החוף עד שהיה מגלה מרבץ של זיפזיף. שם היה מבריק את הגמל הראשון פותח את פתח הארגז הראשון ומעמיס באת את הזיפזיף המעורב במים. התמלא הראשון עובר לארגז השני התמלא השני מעמיד את הגמל הראשון מקדם את השיירה ומבריק את השני וחוזר חלילה. לא הנרי פורד, אלא הגמל (אם שמים דגש ב-מם זה כנראה הופך אותו לאיש הנוהג בגמלים) הוא שהמציא את שיטת הסרט הנע. הדרך המחברת את הכפר לים, חצתה את החולות ושם רק הגמל יכול. את אורחת הגמלים הטעונה בזיפזיף הכבד היה נוהג חופשי עד לביתנו אשר במרכז הכפר. שם בשטח אשר בין גדר המגרש לכביש, ניקיתי וגרפתי חלקת אדמה ישרה ולשם הביא

חופשי את גמליו. העמיד את הראשון, את תחתית ארגזיו פתח והזיפזיף נשפך, קידם את האורחה מרחק של גמל ושוב את תחתית ארגזיו פתח והזיפזיף נשפך וחוזר חלילה עד שנערמה ערימה הגונה ואז עלה על הגמל ונהג את גמליו לכיוון הים וכן הלאה וכן הלאה.

בהמשך חזית המגרש בשטח שבין גדר החצר והכביש גרפתי עוד חלקת אדמה ושם היה נוצר הבטון ונוצרו הבלוקים. איך נוצר? אבא הביא שני שקים של מלט מן המחסן של הכפר, ושנינו לקחנו, באת, מן הזירזיף שכבר נערם. ערמנו ערימה קטנה, עליה שפכנו מלט וחול והוספנו מים לפי המרקם. ערבבנו ערבב היטב עד שנוצר בטון רזה כמעט יבש. בינתיים הביא אחד החברים בעגלתו את התבניות. תבניות עשויות עץ (לימים נעשה חידוש טכנולוגי גדול ועברנו לתבניות עשויות פח). הנחנו את התבנית הראשונה בפניה, שפכנו לתוכה מן הבטון המוכן והדקנו במהדק עשוי לדבר, לידה הנחנו את התבנית הבאה מילאו מן הבטון הדקנו במהדק וכן הלאה עד סוף השורה ואז שורה חדשה וחוזר חלילה. כאשר התמלא השטח ונגמר הבטון הגיע זמן הצהריים והאוכל. אחרי מספר שעות חזרתי והשקתי את הבטון אחרי יום או יומיים פרקנו את התבניות והתגלו הבלוקים בלוק מכל תבנית. לאחר זמן ערמנו את הבלוקים שהתקשו היטב בערימה מסודרת וחזרנו לערבב את הבטון, ולצקת אותו בתבניות. נגמר הזיפזיף ובא חופשי למלאו שוב וכך הלאה. הגיע הזמן לבנות.

בטרם עלו על הקרקע בעמק היו רוב חברי הכפר מאורגנים בגרעיני התישבות בהמתנה למשבצת. מה זה משבצת? לארץ עלו חלוצים בחורים ובהורות צעירים רובם רווקים. הם התחילו את החיים כאן בדרכים אחדות: היו שהלכו לכיבוש העבודה. כלומר לעבוד כשכירים במטעים אשר במושבות הברון בדרום ובשרון. גם אבא התחיל כך ועבד שם בראשון לציון שם גרה אחותו טובה ואחיו רפאל שהיה מזכיר לשכת העבודה והמנצח על כיבוש העבודה. (חטף מכות מטאורים בריטים מפני שאירגן שביתה בכדי להכריח את האיכרים לקבל יהודים לעבודה), אמא עבדה בפרדסי רעננה, שם גרו אחותה דבורה ובעלה אליעזר עליהם עוד יסופר. היו שהצטרפו לקיבוצים. זמן קצר אחרי שעלה הצטרף אבא לקיבוץ יגור. והיו שחיפשו בשוק העבודה בעיר בכפר ובכל מקום שיש. כשאבא עזב את יגור הוא היה טקסטוריסט שכיר וחרש חריש פוליטי בכל מקום שהיה נחוץ. מה זה חריש פוליטי? המוסדות הלאומיים (הקרן הקיימת) היו רוכשים את הקרקע מן הערבים. הם היו קונים אותה מן האפנדים (בעלי אחוזות גדולות), בעוד שעל האדמה היו יושבים במקרים רבים האריסים הערבים. לא תמיד ישבו עליה אריסים ולא היו הרבה מהם מפני שברוב המקרים זו הייתה אדמה שהיתה זיבורית בטכנולוגיה ששימשה אז את הערבים. אלה היו אדמות חול שאינן מחזיקות מים או אדמות ביצה שורצות יתושים ונגועות בקדחת. לפי החוק העותומאני הבעלות לא נקנתה רק בכסף והיה על הקונה לבעול את הקרקע באמצעות חריש. זה החריש הפוליטי. ברוב המקרים היה החורש חורש בשממה, אבל לעיתים, כאשר על הקרקע ישבו אריסים, חטף מכות. אז מה זה משבצת? הבחורים והבחורות שכבר חיו בארץ מספר שנים למדו מקצועות מועילים והתארגנו בארגונים. כאשר הגיע תורם קיבלו "משבצת" כלומר חלקת קרקע שרכשה הקרן הקיימת מן האפנדי וכבר נחרש בה החריש הפוליטי והיא מצפה לגואל. בתקופה שבה עלו אנשי כפר ויתקין על הקרקע לסוכנות הייתה אדמה, אבל לא היה תקציב. הם החליטו שלא להחמיץ את ההזדמנות, ובכל זאת עלו. למה דרוש היה תקציב? מסתבר שבחיים יש הבדל יסודי בין האמצע לבין ההתחלה. באמצע פירות מה שעשית

בעבר מפרנסים אותך בהווה עד שיגיע זמן העתיד שבו ינבאו פירות מה שאתה עושה בהווה וכן הלאה. להתחלות אין עבר ולכן אין פירות בהווה ולכן אם לא קיבלת הלוואה או עזרה ממקור אחר, אין לך קיום. אז ממה הם התפרנסו? החשובה היא: מן הקמפ (המחנה הבריטי) ומבית חירות. מלחמת העולם הייתה ממשמשת ובאה והבריטים הקדימו רפואה למכה והקימו קמפ על החוף ליד בית ינאי. חברי כפר ויתקין עבדו בהקמתו וזה מה שהנשים אותם עד שהניבו שדותיהם ומטעיהם. ובית חירות? ציונים אמריקאיים יסדו גרעין למושב שיתופי שיקום ליד כפר ויתקין: הם לא היו אביונים כמו אבותינו בכפר ויתקין ולכן יכלו להרשות התחלה חלקה יותר. ולכן נשארנו במקומותיהם באמריקה בקנדה ובדרום אפריקה שם המשיכו לעבוד למחייתם וגם חסכו כסף אותו שלחו לארץ כדי שינטע שם פרדסם. על פי הרעיון הזה כאשר הפרדס ישא פירות הם יעזבו שם ויעלו לכאן. זה עקא שפרצה המלחמה והם נשארו שם. וכך יצא שבכל זמן המלחמה התפרנסו חברי כפר ויתקין מעבודה בפרדסם.

לימים כאשר עלה הליכוד לשלטון ופרצה התיישבות ביהודה ושומרון, הצטרפתי לשיירת השררה של השר יובל נאמן. השיירה שבה באים השר, עוזריו וכל פקידיו ואנשיו בכדי לפתור את הבעיות במקומות. ראיתי גם איך מתכננים כביש עוקף חברון בכדי לשרת ישובון ובו עשרים משפחות. בהפסקת האוכל ישבתי מול ראש המחלקה של התיישבות הסוכנות. סיפרתי לו את סיפור ההקמה של כפר ויתקין ואמרתי: "אתם תבנו ליהודים כביש. הכביש יפרוץ דרך לשטחים שעד עכשיו הערבים לא יכלו להגיע אליהם בקלות. הם יעבדו בבניית הכביש ובכסף של הסוכנות היהודית תיבנה שכונה ערבית לאורכו וכך הסוכנות היהודית תישב את פלסטינה הערבית. האם לזה התכוון המשורר?"

נחזור לבית. ביתנו בתקופה שבה חיכו למשבצת רכשו חברי הכפר מיומנויות אשר עכשיו יכלו להועיל. זה מסגר (אבא) זה טיח זה בנאי וזה נפת. אם אחד מהם רצה לבנות הוא היה שוכר מבין חברי הכפר את בעל המקצוע הדרוש וגומל לו באמצעות המקצוע שבידיו. הם לא החליפו ביניהם עבודות, אלא שילמו זה לזה בכסף, אבל הכסף לא היה כסף ממש, הוא הודפס ע"י המושב כלומר ע"י האגודה של המושב. אבא הביא מאחד החברים מכונת בטון והזמין חבר בנאי אשר סימן זאת גבולות החדר בחוט לבן, לאורך החוט חפר תעלות ובהן יצק את היסודות עליהן הניח הבנאי את הבלוקים ובנה את הקירות.

אחר כך נוצקו החגורות אשר מעל הדלתות והחלונות והבנאי המשיך ובנה עד לגג. כדי לצקת גג היו נדרשים חברים אחדים. הם נאספו ובאו בבוקר אחד ויצקו את הגג. את הבטון היה צריך להשקות כדי שיתגבש וזה היה תפקידי הייתי עולה בסולם לגג ומשקה בצינור גומי. לאבא כבר היו סוס ועגלה והיינו נוסעים בעגלה למקום בו הייתה ערימת חול מביאים חול ושופכים וממלאים בתוך הבית שכבת חול אשר עליה תרוצף בבוא היום הרצפה. בינתיים נולד אחי אורי ואת הלול שלו שמנו על החול בחדר החדש אשר עוד לא נשלם וכך יצא שהילג גדל בארגז החול. החדר הושלם לאחר המלחמה, כאשר הגיעו מגולת בולגריה, הדוד יצחק ובני משפחתו. אז הוזמנו הטיח והרצף להשלים את פנים החדר החדש כדי שיוכל לקלוט את העולים החדשים. הבית שלנו נבנה בהמשכים. עם כל ילד וכל פרה עם חול נולדים ועולים. הוא גדל דווקא שם עם הקהילה והעם.